

A megigazulás.

II.

A Luther saját fölfogását egyik életirója után röviden közlöm. Luther írta: „Mindnyájunk között, kik mint a szentírás tudós doktorai magasztaltattunk, nem találkozott egy sem, ki Isten igéjéből igazi vigasztalást tudott volna adni és mondani: Istennek igéje s az ő akaratja az, hogy őt dicsérjed és hogy tudjad s *higgyed*, hogy *ő bűneidet megbocsátja s hogy nem haragszik mindörökké*. És én mindenemet odaadtam volna, ha ezeket hallhattam volna; igenis ilyen beszédet elfogadtam volna és a királyokat koronájukért és dicsőségükért nem irigyeltem volna, mert az szívemet, sőt testemet s életemet felvidította s megtartotta volna“.

Ő írja, hogy: „Sokszor nem tudott megbarátkozni Istennek amaz igazságával, mely Róm. 1. 17. ábrázolva van; sőt volt idő, a mikor ezen szentírási mondat ellen ellenséges indulattal viseltetett. S mégis — így szólt tovább — vonzódtam Pál apostol ezen szavaihoz és igyekeztem mélyebb gondolkozás után megtudni s megérteni, mit akar azon szentírási mondásban kifejezni. Ezen töprenkedtem éjjel s nappal, míg végtére Isten kegyelméből megértettem, mi ezen mondásnak értelme, az tudniillik: Isten igazsága az evangéliumban hirdettetik, a mint írva van: az igaz ember hitből él. Ebből tanultam az Istennek azon igazságát, melyben az igaz ember Istennek kegyelméből és ajándékából egyedül hitből él, megismerni, és megértettem, hogy Pál apostol ezen szavakkal azt akarja mondani: az evangélium által megjelentetik nekünk azon igazság, mely Isten előtt megáll és melyben minket kegyelemből és csupa irgalomból megigazít. Ekkor újjászületve és úgy éreztem magamat, mintha egy nyitott ajtót találtam volna, melyen át a paradicsomba mehetek; ezen pillanattól fogva a szentírást is más szemmel néztem, mint azelőtt“.¹

¹ Luther M. élete ford. M. Henrik Károly 1880. Budapest, 12—13. 1.

Luthernek emez elmondott szavaiból kitűnik, hogy ő teljesen elveti az örök-kárhozatról szóló tant, mely szerint Isten némelyeket életükben egy időben elkövetett bűneikért örökös kárhozatra ítélte volna. Hirdeti, hogy az Isten bűnbocsánatot ad gyermekeinek.

Kimondja meggyőződését, hogy Isten megszánta ezt a világot és kegyelemből, irgalomból megigazítja az embereket.

Tehát nem cselekedetek által, hanem hit által igazul meg az ember s bűnei bocsánatát kegyelem és irgalom által nyeri meg. Krisztus érdemei folytán Isten igazítja meg egyedül az embert, de az embernek mégis hozzá kell járulnia az ő megigazulásához, a mennyiben hinnie kell, hogy Isten kegyelemből az ő bűneit megbocsátja. Ez ellenmondás mindenki előtt azonnal szembetűnik, mert ha az embernek hinnie kell, hogy ő megigazul Isten kegyelméből a Krisztus érdemei folytán, *az embernek is van szerepe a Luther tanában.* Azt nem is lehet várni, hogy egy oly öntudatos lény, mint az ember, a kiből magának az Istenségnek lelke lakozik, megigazuljon az ő akarata ellenére. Holott az akarat sem egyéb, mint az isteni lélek legtökéletesebb működése. Később írja Luther a Teremtés Könyvének 3-ik fejezetében ezeket: „Állítsuk, hogy a megigazulás nem volt oly adomány, mely külsőleg járult hozzá s az ember természetétől különvaló, hanem valóban természeti; a mint Ádám természetéhez tartozik Istent szeretni, Istenben hinni, Istent megismerni. Ezek Ádámban oly természetesek, mint a milyen természetes az, ha a szem a világosságot fölfogja“ és így folytatja: „E tények bizonyítják, hogy az eredeti szentség az ember természetéből folyik és miután ezek a bűn miatt elvesztek, az összes természeti javak nem maradtak meg, mint ezt az iskolás hittudósok álmodják“.

Eredetileg az ember szent, vagyis teljesen romlatlan volt Luther szerint, mint a milyen romlatlannak hisszük mi, unitáriusok, a kis gyermeket. Az ember szentségét elvesztette az eredeti bűn miatt s az embernél nem maradt egyéb, mint a bűn. Sőt az ember szabad-akarata is teljesen elenyészett.

„Azért mondom, hogy a szellemi erők nem csak meggyengültek, hanem a bűn által egészen és teljesen eltöröltettek mind az emberekben, mind az ördögökben; úgy hogy mi egyéb sem maradt fenn, mint a megromlott értelem, mely semmi egyébre nem gondol, semmi egyébre nem törekszik, hanem csak arra, a mi Istennel ellenkezik és akarata ellen van“.¹

¹ Luther Tischreden 10. f. 4. §.

Ezekben röviden össze van foglalva Luthernek a megigazulásról szóló hittana. Ki ne ismerné el a nagy haladást, a mit ő tett, az ő dogmáját a megigazulásról összehasonlítva a katolikus fölfogással.

A Lutheré általánosabb, szabadelvűbb. Kimond egy felséges tant, hogy az Isten nem haragszik mindörökké és bűneinket megbocsátja. Vagyis azt, hogy az örök-kárhozatról szóló tan ellenkezik a Krisztus Isten atyaságáról szóló felséges tanításával.

De senki, a ki ember nevet visel, nem menekülhet a gyermek- és ifjúkori benyomásoktól, neveltetéstől. Meglátszik a legnagyobb emberbarátokon, a költőkön és az emberiség szellemóriásain a gyermekkori nevelés, különösen a vallás befolyása. Luther, a ki a katolikus vallásban nevelkedett, annak lett fölszentelt papja, bármennyit tanult és tudott is, teljesen nem tudta lerázni magáról a katolikus nevelés békóit. Megigazulása tanában is benne maradt, hogy Isten Krisztus érdeméért irgalomból és kegyelemből igazít meg. A nap is az ő ragyogó fényét csak lassanként terjeszti ki az ébredő föld fölött, a rózsahajnal előzi meg a ragyogó reggeli pompát: az emberiség történetében is csak fokozatosan fejlődnek az eszmék s törnek útát a balvélemények sötét éjjelén.

Luther a katolicizmus élőfájának gyökerére vágott, midőn kimondotta, hogy nemesak a katolikus üdvözülhet, hanem, a ki hitből él, mert az Isten az embereket kegyelemből és irgalomból megigazítja.

A Luther fölfogásával teljesen megegyezik az augsburgi (ágostai) hitvallás (Confessio Augustana), melyet Melancthon korának e nagy tudósa fogalmazott.¹

Az evangélikusok egyik legkiválóbb egyházi írója, dr. Masznyik Endre írja:² „Tényleg az ágostai hitvallás tartalmánál fogva is méltán tekinthető alaphitvallásnak. Mig ugyanis a többi symbolumok, mint vitairatok (Apologia), népkönyvek (Catechismus minor et maior), bővebben kifejtő és magyarázó művek (Articuli Smalcaldici, Formula Concordiae) inkább subjectiv jelleműek s nem csupán tant, hanem igen sok történeti dolgot, időszerű vonatkozásokat foglalnak magukban, addig az Aug. Conf. egészben véve tiszta jellemű hitvallás, mely a ker. igazságot részint positiv (docent, profitemur, confitemur),

¹ Wurga Lajos „A keresztyén egyház története“ II. köt. 40 l.

² Dr. Masznyik Endre „Evangélikus dogmatika“. Pozsony, 1888. 9. lap.

részint negatív (damnant, improbamus) evangyeliumi egyházi hittételekbe foglalja“.

Épen azért, hogy annál világosabban kitűnjék az evangélikusok dogmája a megigazulásról, az ágostai hitvallás erre vonatkozó részét sorolom fel e helyen.

Az ágostai hitvallás I. része 4. cz. így szól a megigazulásról: „Az ember saját ereje, érdeme és cselekedetei által nem igazulhat meg Isten előtt, hanem kegyelemből Krisztusért, hit által, ha t. i. azt hiszi, hogy az Isten kegyelmébe fogadja őt, bűneit megbocsátotta a Krisztusért, ki halála által eleget tett a mi bűneinkért“.

A 20. cz. a cselekedetokról szól: „Cselekedeteink nem engesztelhetik meg az Istent s nem eszközölhetnek bünbocsánatot, kegyelmet és megigazulást, mert ezt csak hit által lehet megnyerni, ha t. i. hisszük, hogy Isten kegyelmébe fogadott bennünket a Krisztusért, ki egyedül lett közbejárónk s a ki által az atyával kiengeszteltettünk. A ki tehát azt véli, hogy cselekedetei által kegyelmet érdemelhet, az megveti Krisztus érdemét s Krisztus nélkül, emberi erő által keresi az útát Istenhez, holott Krisztus azt mondja magáról: én vagyok az igazság, az út, az élet stb.

E mellett figyelmeztetnek a hivek, hogy e szó: hit, nem egyedül a történet ismeretét jelenti, mivel az ismerettel az ördögök is birhatnak, hanem azon belső meggyőződést, mely a történet következményét is hiszi, t. i. hogy a Krisztus által kegyelmet s megigazulást, bünbocsánatot nyertünk.

A ki már tudja, hogy Krisztus által kegyelmes atyánk van, az igazán ismeri az Istent, az tudja, hogy Istennek gondja van reája, az segítségül fogja őt hívni és nincs Isten nélkül, mint a pogányok.

Tanítják továbbá, hogy a jó cselekedeteket tenni kell, nem mintha általuk kegyelmet érdemelhetnénk, hanem mivel Isten akarja és minthogy hit által részesülünk a szentléleekben, tehát általa szívünk megújittatik s új érzelmek ébresztetnek benne, hogy képesekké legyünk jót cselekedni. Hit nélkül tehát az ember nem képes az Isten legelső parancsolatját is teljesíteni; e nélkül nem hívja őt segítségül, nem vár tőle semmit s nem viseli keresztjét békével, hanem emberi támaszt keres s abban bizik. Az emberi szívben a szenvedélyek uralkodnak s emberi törekvések igazgatják azt hit és Isten iránti bizodalom nélkül“.

Dr. Masznyik E. fejtegetéseit idézem,¹ a mely teljesen kifejti

¹ Dr. Masznyik E. „Evang. Dogm.“ Pozsony, 1888. 133. s köv. lapokon.

az evangélikusok tanát. „Az eredendő bűn, szellemi vakság és tehetetlenség miatt az ember önerejéből saját érdeme és cselekedetei által Istent soha ki nem engesztelhette, — azaz büneinek bocsánatát — a kegyelmet és megigazítást ki nem érdemelhette volna. Nyomorúságunkban Istennek magának kellett segítségünkre jönnie s ő el is jött, hogy könyörüljön rajtunk“.

Mondja továbbá, hogy isteni igazságosság lett volna, hogy eme bűnökért örök kárhozatra jusson az emberiség, de az Isten atyai szeretete kegyelemből és irgalomból ezt elengedte, mivel örök idvességet szánt az emberiségnek. Más útról gondoskodott az Isten.

A kiengesztelődés, megváltás a Krisztus műve, őt rendelte Isten közvetítő-, közbenjáró- és megváltónak maga és az emberiség között, hogy általa engeszteltesék ki az Isten.

A váltság művét Jézus, mint Isten-ember hajtotta végre. Istennek kellett lennie Krisztusnak, mert az emberiség bűne nagysága miatt csak Isten nyújthatott megfelelő elégtételt, pusztán az ő, habár bűn nélkül való emberi természete, engedelmessége és szenvedése az emberiségnek be nem számíthatott volna.

Embernek meg azért kellett lennie, mivel az ember bűne büntetését ember tartozott elviselni, mert az Istenség az emberség nélkül, Isten és ember között a közbenjárási tisztet be nem tölthette volna.

„A kiengesztelődés e szerint Krisztus helyettes elégtételén alapul. Ő ugyanis bűn nélkül alávetette magát az eredendő bűn s minden más ténybűnök miatt reánk nehezülő büntetésnek s érettünk s helyettünk áldozattá tétetett s ekként megszüntette a törvény kárhoztató jogát mindazokra nézve, a kik benne hisznek. Krisztus tehát maga az engesztelés, kiben mi immár igazaknak tekintetünk.

Engeszteléssé lett pedig a Krisztus egész földi élete, de különösen halálában kimutatott teljes és tökéletes engedelmessége által, a mennyiben t. i. ezen ő engedelmessége merő kegyelemből a mi igazságunk gyanánt számíttatik be.

Krisztus az emberek helyett és érettük betöltötte a törvényt. Szenvédése és halála által a bűn büntetését, melyet az embernek kellett volna kiállani, elviselte.

„Isten, Krisztus e mindkét engedelmességét, t. i. a törvénybetöltést és a büntetés elviselését a mi igazságunk gyanánt számította be, azaz Krisztus igazságáért vagy érdeméért s csupán csak ezért, ingyen kegyelméből büneinket megbocsátotta s minket egyedül

a Krisztusban való hit feltétele mellett az örök üdvösség részévé tett“.

„Üdvösségünk ható oka egyrészt Isten könyörületességében, irgalmában, másrészt Krisztus egyetlen érdemében keresendő.

Jézus Krisztus, illetve az ő halála e szerint igazi egyetlen, teljes, tökéletes, örök, helyettes engesztelő áldozat az egész emberiség bűnéért s büntetéséért. A levitikus engesztelő áldozatok csak annyiban nevezhetők engesztelő áldozatoknak, a mennyiben ezen egyedüli engesztelésre már eleve ráutaltak.

Jézus Krisztus engesztelő művében tehát különösen ezt a kettőt kell megjegyeznünk: szükséges, hogy Isten ígéből biztosak legyünk az iránt, hogy:

1. Isten azokon, a kik őt segítségül hívják, Krisztus, mint engesztelő által akar könyörülni. Ez a Krisztusról szóló ígélet.

2. A Krisztus érdemei Isten kegyes beszámítása következtében, a mi saját elégtételünk gyanánt nekünk nyújtott ajándék, hogy azok által, miként saját érdemeink által igazaknak tekintessünk“.

A Krisztus engesztelése az előtte és az utána élt emberiségre is kihat. „Az ő szövetség-szentjei is csak a Jézus Krisztusért, mint egyetlen áldozatért megadandó bünbocsánat ígéletében való hit által igazítottak meg“.

Az újjászülettek (renovati) is csak a Krisztus engedelmissége, szenvedése és halála által az ő igazságának kegyelmes beszámítása következtében nyerhetik el az örök életet, mivel testökben még mindig bűn lakozik, a bennök elkezdődött igazság és megújulás tökéletlen ez életben a test miatt.

Isten kiengesztelésére hiábavalók az *emberi tétélek* és *hagyományok*, pl. kolostori fogadalmak, búcsujárás, lélekmise, szentek közbenjárása, nötlenség, bünbocsánat, testkínzások s fegyelmezések, általában az összes emberi természetü engesztelő eszközök.

A bűnbánat is csak legfennebb enyhíti a megérdemelt büntetéseket. Az imádság és alamizsnálkodás sem szereznek bünbocsánatot.

A megigazítás egyedül kizárólag az Isten ténye. Isten az embernek hite alapján Krisztus érdemét beszámítja, őt nem bűnösnek, hanem igaznak tekinti. „Krisztusért itéletileg mentetik föl az ember a bűnösség és a büntetés alól, vagyis a nélkül, hogy megszűnnék bűnösnek lenni, a Krisztus érdeme beszámítása alapján igazoltatik“.

A Krisztus érdeméért Isten minden embert irgalmába vesz. „Mihelyt az ember hisz, nyomban belép az igazoltak sorába“.

Az igazolás folytán új állapotba jut az ember, feloldatik az eredendő bűn, az egyes bűnök s ezek büntetése alól.

„A ki megigazítottatott, azon nincs hatalma többé bűnnek, sátánnak, halálnak, pokolnak“.

Az emberhez tapad a testi halál, a bűn, e földi életben az eredendő bűn csak a föltámadás után szűnik meg, de büntetése megszűnik.

„A kiengeszteltek nem látják a halál rettenetességeit és a poklot, az örök üdvösséget visszanyerik, a Krisztusban Isten fiaivá fogadtatnak s megnyerik az örök élet örökségét, a halál után belépnek a teljes üdvközösségbe“, oly hitteljesen írja a nagytudományu dr. Masznyik ezek után: i. m. 138—139. l.

„De az örök-élet boldogságának előízét az igazoltak már e földön is élvezik, a mennyiben lelkiismeretük az Istenben való békeséget bírja, azaz tudjuk, hogy van kiengesztelődött Atyánk, ki minket, miként gyermekeit, szeret s e tudatban van erőnk és kedvünk a valódi erkölcsi javulásra. Sőt az igazoltakra nézve még a közönséges élet bajai sem természeti csapások s büntetések többé, hanem Isten atyai fenytékei s nevelő eszközei az erényre és javunkra“.

Szándékosan idéztem hosszasabban dr. Masznyik művénél, hogy tisztán kitűnjék az evangélikusok dogmája a megigazulásról. Elsőben idéztem és fölsoroltam a kiengesztelésről, azután az ezzel szorosán egybefüggő megigazításról szóló tant.

Habár a katolikus fölfogásból sok ki van hagyva, de benne maradt a Krisztus helyettes elégtételéről szóló tan, benne maradt az, hogy a Krisztus engesztelő áldozat.

Érdekesen fejtegeti Möhler az evangélikusok dogmáját e tételről. Möhler¹ szerint: „Midőn a bűnös a törvény prédikálása által, melynek megigazító hatása minden ember előtt tudva van, megrendült és majdnem kétségbe esett, az evangélium tudtára adja és ebben van vigasztalása, hogy Jézus az Isten báránya, a ki elviseli e világ bűneit. Az iszonyattal és félelemmel eltelt szívet megragadja a megváltó érdeme a hit által, a mely egyedül igazít meg. Isten a hívőt fölvilágosítja és Krisztus érdemeiért megigazítja, a nélkül, hogy a hívőnek abban része lenne; ámbár a hívő fölszabadított a vétektől (Schuld) és a büntetéstől, de a bűntől (Sünde) és az eredeti bűntől

¹ Dr. J. A. Möhler „Symbolik oder Darstellung der dogmatischen Gegensätze der katholiken und Protestanten nach ihren öffentlichen Bekenntnisschriften.“ Mainz, 1891. 102—103. lap.

(Erbsünde) nem lett szabaddá; a vele született bűnösség sokkal inkább megmarad az igazultban (im Gerechten), jóllehet nem az ő régi erejében. Csak a hit tehet Isten előtt igazzá, ámbár nem csak igazzá, mert a megigazuláshoz csatlakozik a megszentelődés is. A hit jó cselekedetekben nyilvánul, melyek a hit gyümölcsei¹.

A megigazulás és a megszentelődés között Möhler szerint szoros a kapcsolat. A keresztény hit sajátsága a bűnbocsánat és a megigazultság.

„Az újjászületés egész ténye egyedül csak az Isten műve és az ember általában szenvedőleges viszonyban van mellette. Isten ténye nem csak megelőzi az ember cselekedetét, hanem ennek kell azt követnie vagy követheti. Sokkal inkább a szentlélek csak a munkás, hogy az Istené legyen csak a dicsőség és az emberi érdem önhittsége lehetetlenné legyen“.

Mi unitáriusok csak egy Istent hiszünk, a mi mennyei Atyánkat, kiben élünk és mozgunk. Olyan érthetetlen, megfoghatatlan előttünk, hogy az Isten szenvedjen. Egy Isten legyen ember is, Isten is egy személyben. Nem csak megfoghatatlannak, hanem hihetetlennek is tűnik föl előttünk. A Krisztus sehol nem tanította, hogy ő engesztelő áldozat az emberiség bűnéért. Ő még a jó nevezetet is elűtasította magától.

A mennyei Atya igazságosságával összeegyezhetlennek tartjuk, hogy egyik ember viselje a másik bűnét, mert hisz a bűn az evangélium szerint kinek-kinek személyes cselekedete, mindenkinek megvan a magáé, de senki sem viseli a másét.

Különös és az Istenség fogalmával semmi szín alatt össze nem fér, hogy az Isten, a kit öröktől fogva valónak hiszünk, az halált szenvedjen.

Olyan érthetetlen, hogy egy ember ártatlanul kiontott vére eltörüljön anyyi bünt.

Mult számunkban kifejtettük, hogy milyen furesza képe lenne a társadalomnak, ha egyik ember érdemét betudnák a másiknak.

Az evangélikusok nem szakíthattak teljesen a katholicismussal, azt nem tisztíthatták meg minden salaktól.

Hanem e tanok bírálatát és ezáfolatát halljuk attól, a ki örök disze az emberi művelődés történetének. A nagy Channing így ír:¹

„Mutassanak — kérjük — egyetlen olyan helyet a bibliában,

¹ Channing Ellery Vilmos „Válogatott művei“ angolból ford. az unitárius tanárok. Kolozsvárt, 1873. 4 köt. 151 l.

a melyben az van mondva, hogy az ember bűne végtelen és végtelen engesztelést kíván. Mi egyet sem találunk. E tannak még csak árnyéka sem jön hozzánk a szent írásokból. Álljunk meg egy kissé s vegyük fontolóra e tant. Ez azt tanítja, hogy bár Isten az embert gyarló, tévedő és tökéltelen lénynek, sőt a bűnre visszatartathatlan hajlammal teremtette, mindazáltal a teremtő őt végtelen bűnösnek tekinti végtelen büntetést szabván reá korábbi vétkeiért; és ha megmentésére egy végtelen szabadító meg nem jelenik, végtelen gyötremre van kárhozhatóva. Azt kérjük, miként vádolhatja valaki a mi jószágos és igazságos Atyánkat teremtményeinek illetén kormányzásával? Mi azt tartjuk, hogy az ember nem teremtett oly állapotban, mely végtelen engesztelést szükséges; azt sem hisszük, hogy bármely teremtmény oly állapotra juthatna, a melyből őt Isten ez erőszakos eszköz nélkül meg ne szabadíthatná. Bizonyára, ha egy az igazság iránt való végtelen elégtétel elmulthatlanul szükséges lenne a mi üdvességünkre, ha Isten épen azért vett emberi természetet magára, hogy amaz elégtételt teljesítse s ha e tény az evangéliumnak sajátos dicsőségét, életét, lényegét és megváltó hatályát alkotja, azt legalább egy bibliai helyen tisztán és határozottan kifejezve kell találunk. De ismétljük, mi egyetlen egy ily helyet sem találunk. Továbbá azt tartjuk, hogy az a tan, a mely szerint Isten saját lázadó alattvalóiért vér- és engesztelő-áldozatul lesz, épen oly észszerűtlen, a mily szentírás-ellenes. Mi mindig azt hittük, hogy az engesztelést, ha ez szükséges a megbántott uralkodó irányában, nem annak kell végbevinni; és mi nem képzelhetünk helytelenebb módot az ő tekintélye védelmezésére, mint, hogy ő maga vegye magára azt a büntetést, a mely törvényeinek áthágóit illeti. Egy más ellenvetésünk is van. Ha a végtelen engesztelés szükséges s következőleg ha ezt csak Isten tudja végbevinni, akkor nem látunk egyebet, minthogy, Istennek szenvedővé kell lennie és magára vennie a mi fájdalmainkat és szenvedéseinket; a mi oly gondolat, a melytől a kegyes lélek megborzad. E nehézség kikerülésére azt mondják, hogy Krisztus, mint ember szenvedett, nem mint Isten; de ha csupán az ember szenvedett, ha csak az emberi véges lélek szenvedett, ha Krisztus, mint Isten végtelen boldog volt a keresztfán s csak rövid ideig tartó és korlátolt fájdalmat érzett az ő emberi természetében, akkor kérjük, hol van a végtelen engesztelés? Hol van az a magasztalt remény, a melyet e tan állítólag a bűnösnek nyújt?

Minket egészen elrémít az az ellenvetés, melynél fogva a bűnös számára semmi remény nincs, ha Krisztus nem volt végtelen Isten. Valóban, ha végtelen jóságú és hatalmu Atyánk van a mennyben, akkor semmi más végtelen személyre nincs szükségünk, hogy minket megszabadítson. A közönséges tan lealacsonyítja és tiszteletlenséggel illeti az egyetlen egy igaz Istent, a mi atyánkat, mintha ő egy magával egyenlő második és harmadik istenség segítéje nélkül nem tudná helyreállítani az ő gyarló teremtményét, az embert. Mi nem bírunk a mi felebarátaink bátorságával. Mi kezünkben a szent írással és amaz ünnepélyes bizonyítékokkal, a melyeket az az Isten egységére és Krisztus alárendeltségére nézve magában foglal, nem merünk Isten és a Jézus atya mellé egy vele egyenlő vagy versenytársat állítani, a ki vele megváltatásunk eszközlésében egyenlő vagy versenytárs legyen vagy hogy azt egy nem származott és végtelen hatalom által vitte végbe. Vagy, a mint ez gyakran történni szokott, azt kérdik tőlünk, hogy mit remélünk, ha Krisztus nem a legfőbb Isten? Mi erre azt feleljük, hogy a mi reményünk az ő atyjának és a mi atyánknak határtalan és mindenható jósága; az a jóság, a mely nem kívánhat végtelen engesztelést egy gyarló és véges teremtmény bűneiért. Istennek lényeges és változhatatlan kegyelme teszi a bűnös reményének szentírászerű alapját s nem Krisztus végtelen volta. A szentírásban a mi mennyei Atyánk mindig úgy van feltüntetve, mint üdvösségünknek egyedüli, eredeti forrása és első oka; és senki se merészkedjék az ő dicsőségét mással megosztani. Hogy Jézus minket megszabadítani eljött, ezt egészen az atya jótekonny intézkedésének köszönjük. Hogy Jézus tökéletesen alkalmas a mi üdvösségünk munkálására, ezt nem azért kell hinni, mert ő maga a legfőbb Isten, hanem azért, mert a legfőbb és nem tévedő Isten őt e hivatalra kiválasztotta, elküldötte és hatalommal ruházta fel. Mi hálásan elismerjük azt, hogy az ő halála fontos eszköze üdvösségünknek; de annak hatályosságát Istennek az emberi nem iránt kegyelmes hajlamának tulajdonítjuk. A bocsánat reményét Jézus Krisztusnak független és végtelen elég voltára építeni annyi, mint szentírás ellenes és hamis alapra építeni, mert Jézus azt tanítja nekünk, hogy ő magától semmit sem tehet; hogy minden hatalmat az Atya adott neki és hogy benne bizni lehet, mert ő nem magától jött vagy nem azért jött, hogy a maga akaratát tegye, hanem mert az Atya küldötte. Mi Krisztusra támaszkodunk ugyan, de ez azért van, mert ő „a szegletkő, melyet Isten kiválasztott és Sionba he-

lyezett“. „Istennek az a megbocsátó szeretete, a melyet ő Jézus Krisztus által az emberiségnek kijelentett s általa gyakorolt, alapja a bűnbánó reményének, a melyen mi főképen nyugszunk s a melynél szilárdabbat a mindenség nem nyújthat nekünk“.

Hogy az evangélikusok kátéjukban miként tanítják dogmájukat idézek egy nagyon elterjedt jó kis könyveeskéből.¹

„De ha bűnösök is vagyunk mindnyájan, lelkünk megtisztulhat. Mert az emberben él a javulásnak érzete és a jóra való képesség sem hiányzik benne.

Minden még a legesekélyebb bünt is meg kell hogy bánja az ember; csak ekkor fogad a mi Atyánk ismét kebelére, ki el nem taszítja magától a legnagyobb bűnöst sem.

Hisszük azért bűneink bocsánatát. Javulásunkon folytonosan kell munkálkodnunk, mert a megállapodás veszélyes, még veszélyesebb, ha a régi bűnbe ismét vissza-esnénk“. — Ez már érthető beszéd. —

Ha tisztul az evangélikusok dogmája a megigazulásról, az nem lehet más, mint a hogy Grátz a modern theologia után hirdeti kis vallástanában s a mi egyezik az unitárius felfogással. Minden törekvés végoka eljutni az igazságra s ez a czél a vallásos dolgokban is. Mi megelégednénk, ha visszatérhetnének a többi keresztyén felekezetek is a Krisztus eredeti felséges tanításaira, a mint azok az evangéliumokban le vannak írva.

¹ Grátz Mór „Légy hű“. Evangélikus keresztyén vallástan. Kolozsvár. 1888. 18 l.

Mikor lett János Zsigmond fejedelem unitáriussá?

E kérdés nagyfontossága a XVI. sz. hitmozgalmainak vizsgálásánál. Jakab Elek „Dávid F. emlékében“ 1568-ra teszi János Zsigmondnak tanácsosaival együtt való áttérését, kik Lakatos és Iliá róm. kath. történétírók szerint a második gyulafehérvári nagy hitvita után egyszerre lettek unitáriussá.

A körülmények egybevetéséből már több évvel ezelőtt bizonyosnak látszott előttem az, hogy János Zsigmond már 1567 derekán az unitáriusok pártjára állott. Nyomdát állított részükre, hogy a debreczeni zsinat sajtó alól kikerült, szakadást és gyűlöletet hirdető határozatainak az irodalom terén is megfelellessenek. A zsinatok és hitviták iránt mind jobban kezd érdeklődni s most már nyíltan a Dávid Ferencz győzelmét óhajtja. 1568. elején Tordán országgyűlést tart, hol törvénybe iktatja, már mint unitárius fejedelem, a lelkiismeret szabadságát. Mint Szilágyi Sándor hangsulyozza, a Dávid Ferencz meggyőződése nyer kifejezést a tordai törvény e szavaiban: „A hit Istennek ajándéka.“

Lubienecius Szaniszló a lengyel reformatio történetéről írt művében e korból egy nagybecsű forrást közöl, mely a fennebb nyilvánított felfogást történeti bizonyosságra emeli. Blandratának levele ez, melyet két héttel a tordai országgyűlés után, 1568. jan. 27-én írt Segesvárról a kis-lengyelországi unitárius ekklézsiáknak, melyeknek ő egykor seniora volt. E levélben elmondja Beza eretneküldöző könyvéről lesújtó vélekedését. (Önálló munkában is megfelelt 1574 végén Beza művére.) Emliti ezután Melius ravasz fondorlatait s Egri Lukácsnak (Pastorum omnium eruditissimum fratrem nostrum) Schwendi Lázártól bebörtönözését. Kéri őket, könyörögjenek az Istenhez, hogy a közelgő nagy disputációban legyen velők, mint az 1566-ki gyulafehérvári disputációban is hathatósan jelen volt. Eldicsékszik azután a lengyel hitfelek előtt Erdélyben most mellette álló jeles hitbajnokaival, a kiket semmi félelem sem tarthat vissza az egy Isten dicsőségének prédikálásától. Óhajtja, hogy az Isten